

Namesto uvoda

Kakó lep je Trst, ako ga gledaš s spočitim, jasnim očesom.
Ako ga gledaš z nekaljeno tišino v duši,
ako ga gledaš z neranjeno dušo.
(Srečko Kosovel, *Iz albuma*, avgusta 1925)

Tramvaj je tisti trenutek blisknil mimo železničarskega kopališča in njemu se je zazdelo, da je tisti trenutek v srcu spet deček na produ onkraj ograje, prav tisti deček na produ, ki ima rad malo Lavro na suhi morski travi. In ta spojitev preteklosti in sedanjosti zasije v njem kot zlat pečat: prav sredi prsi žareča zavest, da je človek nepremagljiv na domači obali, kjer se je rodil in iznašel ljubezen na toplem pesku ob zelenih algah.
(Boris Pahor, *Mesto v zalivu*, 1956)

S Seminarjem slovenskega jezika, literature in kulture, ki pogumno nadaljuje pot v sedmo desetletje svojega obstoja, se po preteku precejšnega časovnega obdobja – avstrijska Koroška, Rezija in Slovensko primorje so bili namreč teme 8. in 9. Seminarja – znova selimo v slovensko zamejstvo. Ali raje – z besedami slovenskega skladatelja, etnomuzikologa, slovenista in etimologa Pavleta Merkuja (1927–2014) – predmejsvo. Povedano še bolj natančno, v Trst. Ta je bil do začetka prejšnjega stoletja po številu slovenskih prebivalcev največje slovensko mesto, ki ga je pisatelj, odvetnik in politik Ivan Tavčar (1851–1923) – in zatem pisatelj Ivan Cankar (1876–1918), ki je med letoma 1907 in 1918 v Trstu predaval (vsaj) sedemkrat – povsem upravičeno poimenoval »pljuča«, a Ljubljano »srce« Slovenije.

Trst je bil že v letu meščanskih oz. nacionalnih revolucij 1848 priča prebudnemu delu slovenskih rodoljubov. To je tudi leto ustanovitve Slavjanskega društva, ki je 1849 izdajalo slovensko-hrvaški mesečnik *Slavjanski rodoljub*. Leta 1861 je v Trstu zaživela prva slovenska oz. Slavjanska čitalnica, ki ji je bil prvi predsednik Prešernov sodobnik, pesnik, prevajalec in pravnik Jovan Vesel Koseski (1798–1884), tajnik pa nekaj časa Fran Levstik (1831–1887), vsestranski literarni ustvarjalec, jezikoslovec in avtor prvega slovenskega književnega programa v obliki potopisa. Politično društvo Edinost je leta 1876 v življenje priklicalo istoimenski časnik, prav tako je v »mestu v zalivu« leta 1897 luč sveta ugledal prvi slovenski ženski časopis *Slovenka*, ki je spočetka izhajal kot priloga *Edinosti* in nato samostojno. Izmed periodičnih publikacij omenimo vsaj še list zavednega ženstva *Jadranka* (1921–1923) ter *Ženski svet* (1923–1941), katerega uredništvo se je moralo v sili razmer leta 1929 preseliti v Ljubljano. Izmed ustanov ne pozabimo spomniti na Narodni dom, ki je nastal kot miniaturno mesto v mestu po načrtu arhitekta Maksa Fabianija (1865–1962). A mogočni in inovativno zasnovani palači je bila namenjena burna usoda: odprta je bila leta 1904 in je takoj po pravici obveljala za srce slovenskega kulturnega in gospodarskega življenja v Trstu. Leta 1920 so jo fašisti že

požgali, saj je bila ob vseh praktičnih funkcijah tudi simbol slovenske prisotnosti v mestnem središču. Ne zaobidimo pa niti dveh izjemno pomembnih kulturnih in družbenokritičnih revij *Most* in *Zaliv*, ki sta izhajali od sredine 60. let prejšnjega stoletja do osamosvojitve Slovenije. Obe sta namreč neutrudno nasprotovali partijskemu enoumju v matici ter trmasto zagovarjali tako svobodo ustvarjanja kakor ideje demokratične družbene ureditve, samostojnosti in neodvisnosti Slovenije. Zato lahko rečemo, da je bil eden temeljnih kamnov samostojne Slovenije položen prav v njenem zamejstvu oz. predmeju.

Za redno pošiljanje revije *Zaliv*, ki je bila v Jugoslaviji oz. Sloveniji prepovedana, se je njenemu ustanovitelju Borisu Pahorju (1913–2022) v dopisu iz februarja 1988 posebej prijazno zahvalil tudi akad. prof. dr. Matjaž Kmecl, slovenist, literarni zgodovinar in pisatelj. V dopisu, ki se hrani v Pahorjevi zapuščini, je Kmecl pisatelju in uredniku še sporočil, da njegovo »revijo za književnost in kulturo« skrbno prebira. Prav tako pa iz pisne zapuščine Borisa Pahorja, katere velik segment predstavljajo nanj naslovljeni dopisi drugih, izvemo, kako zelo je prof. Kmecla razveselila še ena zgodnejša, s strani pisatelja leta 1973 izražena inspirativna in povsem sprejemljiva pobuda, da bi bil namreč eden od prihodnjih mednarodnih slavističnih seminarjev, se pravi Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, namenjen informiranju o zgodovini in sedanjosti slovenskega življa na Tržaškem. Dopisnika sta upala, da bo ideja mogoče uveljaviti že leta 1975 (kar bi bilo leto dni po desetem, obletničnem Seminarju, ki naj bi bil bolj vseslovensko informativen), vendar do tega ni prišlo. (Zakaj, v resnici ne vemo, čeprav si mislimo.) Kar je pravzaprav svojevrstna sreča v nesreči, saj lahko, docela soglašajoč s stališčem obeh korespondentov zdaj že davnega leta 1973, da kot Slovenci ne smemo ničesar svojega zanemariti, to pobudo realiziramo prav mi. In se zadovoljni zahvalimo pobudnikoma za odlično zamisel ...

... o »sprehodu« v Trst, ki je skozi zgodovino navdihoval slovenske literarne ustvarjalce, umetnike in intelektualce ... Ter se skupaj z avtorji in avtoricami v večavtorski monografiji podamo tjakaj, kjer se je mogoče vsaj za trenutek zgubiti v *mehkem naročju vesoljnega morja* ...

prof. dr. Urška Perenič,
predsednica 61. Seminarja